

TOPLUMSAL BELLEKTE SÜRGÜN: AHISKA TÜRKLERİ ÖRNEĞİ*

N. ASLI ŞİRİN**

ÖZ

Zorunlu göç kategorisinde yer alan ve devlet siyaseti şeklinde kişileri bireysel olarak veya topluluk hâlinde yaşadıkları yerlerden alıp başka bir bölgeye yerleştirme biçiminde tanımlayabileceğimiz sürgüne verilebilecek örnekler arasında II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği yönetimince günümüzün vatansız bırakılmış halkları arasında yer alan Ahıska Türklerinin Orta Asya'ya sürgün edilmesi bulunmaktadır. Sürgünün yarattığı toplumsal ve psikolojik etkiler ve toplumsal bellekte yer alışı vatansız bırakılmış Ahıska Türkleri örneği ile anlamayı amaçlayan bu makale, 2010-2013 yılları arasında gerçekleştirilmiş 1989 göçmenleri ile Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göç ve sonrasında uyum süreçlerini karşılaştıran nitel bir araştırmaya dayanmaktadır. Bu nitel araştırma kapsamında Tekirdağ, Kocaeli, İstanbul ve Bursa'da yaşayan 1989 Bulgaristan göçmenleri ve Ahıska Türkleri ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Fakat bu makalede Kocaeli, Bursa ve İstanbul'da yaşayan Ahıska Türklerinin anlatılarına yer verilmektedir. Türkiye'de yaşayan Ahıska Türklerinin bir kısmının 1944 sürgünü ve Özbekistan'daki sürgün yaşantılarını anlattıkları bu makalede, sürgün hatıraları ve yarattığı acıların toplumsal bellek sayesinde kuşaktan kuşağa aktarılmış olduğu ve yalnızlık, yabancılaşma, boşluk, özlem duygularına yol açarken, köksüz ve aşılanmış hissetmedikleri, bazı görüşmecilerin de vurguladıkları gibi, bu travmanın onların Türk kimliğini korumaları ve güçlendirmelerinde rol oynadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Özbekistan, Sovyetler Birliği, Sürgün, Toplumsal Hafıza.

EXILE IN COLLECTIVE MEMORY: THE CASE OF THE AHISKA TURKS

ABSTRACT

Exile, which is included in the category of forced migration, can be defined as taking individuals from the places individually or as a group, and relocating them to another region as part of a state policy. An example that can be given to exile is from the Soviet Union during the World War II. As one of today's peoples who are left without homeland, the Ahıska Turks were sent to exile to Central Asia. This article, which aims to understand the socio-psychological effects of the exile and its place in collective memory with the example of the Ahıska Turks who were left without their homeland, is based on a qualitative study carried out between 2010 and 2013 which compares the migration and integration processes of 1989 Turkish immigrants from Bulgaria and Ahıska Turks in Turkey. Within the scope of this qualitative research, in-depth interviews were conducted with 1989 Turkish immigrants and Ahıska Turks living in Tekirdağ, Kocaeli, Istanbul and Bursa. Yet the present article includes the narratives of Ahıska Turks living in Kocaeli, Bursa and Istanbul. In the article in which some of the Ahıska Turks living in Turkey told us about the exile in 1944 and the life in exile in Uzbekistan, it is concluded that while the memories of exile and its grief were transmitted from generation to generation and caused feelings of loneliness, emptiness, longing, skepticism and anger, they did not feel rootless and humiliated and as some of the interviewees emphasised, this traumatic experience played a role in preserving and strengthening their Turkish identity.

Keywords: Ahıska Turks, Uzbekistan, Soviet Union, Exile, Collective Memory.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 07.07.2021; Yayına Kabul Tarihi: 15.08.2021

* Bu makale, Marmara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenen, 2010-2013 yılları arasında gerçekleştirdiğim "Göç ve Sonrası: Ahıska Türkleri ile Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göçü ve Uyum Süreçlerinin Karşılaştırılması" başlıklı niteliksel araştırma projesi kapsamında elde edilen verilere dayanmaktadır ve 2-5 Ekim 2013 tarihleri arasında düzenlenen 7. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde sunulan "Vatansız Bir Halkın Sürgün Deneyimi: Ahıska Türkleri Örneği" başlıklı bildirisinin güncellenmiş hâlidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, İSTANBUL; ORCID: 0000-0002-5392-0949, E-posta: asli.sirin@marmara.edu.tr

Giriş

İnsanların toplumsal, iktisadi, siyasal ya da doğal sebeplerden ötürü coğrafi olarak yer değiştirmesi şeklinde tanımlanabilecek göç, insanlık tarihinin her döneminde tanık olunan bir olgudur. Göçün farklı türleri mevcuttur. Bazı göç hareketleri isteğe bağlı gerçekleşirken bazı durumlarda insanlar yaşadıkları yerleri, hatta ülkelerini terk etmek zorunda bırakılırlar. Kişilerin daha iyi bir yaşam koşulları elde etme umuduyla ve kendi iradeleriyle gerçekleştirdikleri göç hareketi gönüllü göç olarak tanımlanırken (Yılmaz, 2014); tabii veya insan yapımı sebeplerden ötürü, yaşama ve refaha yönelik tehditleri de kapsayan bir zorlama unsuru bulunan göç hareketine zorlama (zorunlu) göç denilmektedir (IOM, 2009, s. 16, 69).

“Zorunlu göç, mübadele, yerinden edilme - ki mültecilik, ülke içinde yerinden edilme ve sürgünleri bu kapsamda değerlendirmek gerekir - ve insan ticareti gibi göç hareketlerini içermektedir” (Şirin Öner, 2013, s. 36). “Devletin izlediği resmi siyaset çerçevesinde kişilerin grup ve topluluk halinde yaşadıkları yerlerden alınarak başka bir bölgeye temelli yerleştirilmeleri” (Şirin Öner, 2013, s. 36) şeklinde tanımlanabilecek sürgüne, Babil sürgünü diye bilinen Yahudilerin M. Ö. 6. yüzyılda Babil topraklarına sürülmeleri (Kızıloğlu, 2012, s. 40), Polonya'nın 18. yüzyıl sonuna doğru Rusya, Prusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında parçalanmasından sonra çok sayıda Polonyalının Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'ne (A.B.D) gönderilmesi (New World Encyclopedia, 2021), 1864'te Çerkeslerin Anadolu topraklarına sürgün edilmeleri örnek verilebilir (Altın, 2017; Aksoy, 2018).

Çarlık Rusyası döneminde olduğu gibi Sovyetler Birliği (S.B.) döneminde de sürgünler yaşanmıştır. Lenin zamanında insanlar daha ziyade ideolojik muhalefetten ötürü sürülürken, Stalin dönemindeki sürgünlerin neredeyse tamamı etnik farklılıktan kaynaklanmıştır (Erkan, 2006). 1930 ve 1933'te Kazaklar, 1935'te, Leningrad şehrinde yaşayan Finlilerin yanı sıra Alman ve Polonyalılar, yaşadıkları yerlerden gönderilmiş; 1936'da bir önceki yıl Ukrayna'ya yerleştirilen Alman ve Polonyalılar bu kez Kazakistan'a sürülürken, 1937'de yaklaşık 2.000 Kürt Kazakistan ve Kırgızistan'a gönderilmiştir (Erkan, 2006, s. 169). Yine 1937'de ilk kez bütün bir halk olarak sürülen Koreliler karşımıza çıkmaktadır (Ellman, 2002, s. 1158). 1938'de 6.000 İran Yahudisi Türkmenistan'ın kuzeyindeki çöllere sürülmüşlerdir (Polian, 2004, s. 329).

Sürgünler II. Dünya Savaşı başladıktan sonra da devam etmiştir. Rus olmayan gruplara yönelik geliştirilen sürgün siyaseti çerçevesinde pek çok halk sürgüne gönderilmiştir. 1940-41 yıllarında, 320,000 Polonyalı, Yahudi ve Ukraynalı Sibiryaya, Urallar, Kazakistan ve Özbekistan'a sürülmüştür (Sanford, 2007). Ağustos 1941'de “beşinci sütun” oluşturabilecekleri korkusu yüzünden Volga Almanları Sibiryaya, Orta Asya ve Kazakistan'a (Salitan, 1992, s. 74), 1943'te Almanlar ile işbirliği yapmakla suçlanan Kalmıklar¹ ve Sovyet yönetimine direnen Karaçaylar Kazakistan, Kırgızistan ve Sibiryaya (Helsinki Watch, 1991, s. 61, 65); 1944'e gelindiğinde, yine Almanlar ile iş birliği yapmakla suçlanan Çeçen ve İnguşlar Şubat ayında, Kırım Tatarları Mayıs ayında (Aydingün İ., 2014; Kireççi vd. 2015) ve aslında Sovyet yönetimince hiçbir zaman resmi şekilde suçlanmayan ve herhangi bir savaşla ilgisi olmayan Ahıska Türkleri de Kasım ayında Orta Asya'ya sürgün edilmişlerdir (Wimbush vd. 1975, s. 320).

Günümüzün vatansız bırakılan halklarından bir konumundaki Ahıska Türklerinin 1944 Kasım ayında başlayan sürgün deneyimini konu edinen bu makale, 2010-2013 yılları arasında gerçekleştirilmiş 1989 göçmenleri ile Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göçleri ve

¹ Nekrich, bazı Kalmıkların Almanlar ile iş birliği yapmış olmalarına rağmen çoğunluğun Sovyet sistemine bağlı kaldığı ve S.B.'yi korumak için savaştığının altını çizmektedir (Nekrich, 1978, s. 66-85).

sonrasında uyum süreçlerini karşılaştıran nitel bir araştırmada elde edilen verilere dayanmaktadır (Şirin Öner, 2013). Söz konusu nitel araştırma kapsamında Tekirdağ, Kocaeli, İstanbul ve Bursa’da yaşayan 1989 Bulgaristan göçmenleri ve Ahıska Türkleri ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Sürgün ve yarattığı sosyo-psikolojik etkilerin toplumsal bellekte nasıl yer aldığını Ahıska Türkleri örneği üzerinden anlamayı amaçlayan bu makalede ise Kocaeli, Bursa ve İstanbul’da yaşayan farklı yaş ve meslek gruplarından, üçü kadın, sekizi erkek olmak üzere on bir Ahıska Türkü ile yapılan görüşmelere yer verilmektedir. Gizlilik ilkesi gereği, araştırma kapsamında görüşme yapılan Ahıskalılar, A1, A2, A3, ..., A11 şeklinde belirtilmiştir.

Sürgün esnasında neler yaşanmıştır? Sürgün hatıraları Ahıska Türklerinin toplumsal belleğinde nasıl yer almaktadır? Özbekistan’daki sürgün yaşantısı nasıldı? Ahıska Türklerinin Özbekistan’da kurdukları sosyal ilişkiler nasıldı? sorularına yanıt aranan makale üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümün odağını, sürgünün anlamı ve birey ve toplumlar üzerindeki etkileri ve toplumsal bellekteki yeri oluşturmakta; ikinci bölümde, alan araştırması gerçekleştirilen şehirlerde görüşme yapılan Ahıska Türklerinin anlatılarına dayanılarak 1944 Ahıska Sürgünü’nün toplumsal bellekteki yeri ve üçüncü bölümde de görüşme yapılan Ahıska Türklerinin 1944-1989 döneminde Özbekistan’daki yaşantıları ve Özbek toplumuyla ilişkileri ele alınmaktadır.

Sürgün ve Toplumsal Bellek

Kovma, sürülme, nefiy (banishment) ve bazen de sığınma (asylum) anlamına gelen Latince “exilium” teriminden türeyen sürgün (exile), çeşitli biçimlerde tanımlanan bir kavramdır. Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlüğü’nde belirtilen şekliyle “ceza olarak belirli bir yerin dışında ya da belirli bir yerde oturtulan kimse; sürülme işi, nefiy; bir kimsenin sürüldüğü yer” anlamlarını taşıyan sürgün, Britannica Ansiklopedisi’nde “kişinin yetkililer tarafından cezai bir önlem olarak verilmesi sonucunda ülkesinde uzun süre bulunmaması durumu” (Abbott, 2014) olarak tanımlanmaktadır. Birey veya topluluğun zorunlu göç, yerinden edilme, sosyal ve politik marjinalleşme düşüncelerini yansıtan sürgün, aynı zamanda yalnızlık, yabancılık, vatan hasreti ve hiç tükenmeyen vatana geri dönüş isteğiyle ilintilidir (Baumann, 2010, s. 19). M.Ö. birinci binyılda halkları toplu sınır dışı etme Doğu İmparatorlukları tarafından cezalandırma ve güç kullanma aracı olarak kullanılmıştır (Baumann, 2010). Sürgünde amaç, kişi veya topluluğu vatanından ayırarak yerinden edilmiş, köklerinden sökülmiş ve boşlukta bırakmaktır.

Batı’da sürgün denildiğinde Yahudilerin, M.Ö. 6. Yüzyılda Davud Krallığı’nın sona ermesi, Kudüs’ün tahrip edilmesi ve Süleyman Mabedi’nin Babil Kralı tarafından yıktırılmasının ertesinde Babil topraklarına sürgün edilmeleri akla gelmektedir (Kurt, 2006). Sürgün, Yahudiler için hem coğrafi hem de teolojik bir anlam ifade etmektedir. Anavatanları olan Kutsal topraklardan sürülmelerinin yanı sıra, işledikleri günahlar yüzünden Tanrı tarafından bir cezalandırmadır (Kurt, 2006; Baumann, 2010). Yahudiler hem anavatanlarından fiziki olarak koparılmış hem de Tanrı’dan uzaklaştırılmışlardır.

Cezalandırma şekli olarak sürgünün, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu’nda olduğu gibi, iskân ve kolonileştirme yöntemi kapsamında da kullanıldığı görülmektedir (Barkan, 1949-50, 1951-52’den aktaran; Hacıoğlu, 2014, s. 29). Bu yöntem uyarınca nüfus, dengeli veya stratejik ihtiyaçlar doğrultusunda dağıtılmaktadır. Sürgünle bazen yeni fethedilen topraklar şenlendirilirken, bazen de asayişin sağlamak adına çekince duyulan topluluk uzaklaştırılmaktadır (Hacıoğlu, 2014, s. 29). Bu idarecilik anlayışı çerçevesinde bakıldığında, zorunlu göç niteliğindeki sürgünün siyasi bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. Sürgünün idari/siyasi bir önlem şeklinde uygulanmasına Bulgaristan’da yaşayan Müslüman ve Türk nüfusun 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan 1989’daki zorunlu göçe dek belirli aralıklarla sürülmeleri de örnek olarak verilebilir (Hacıoğlu, 2014, s. 30).

Sürgünü de içeren zorunlu göç başta olmak üzere her göç aslında travmatik bir deneyimdir, zira göç eden kişi doğup büyüdüğü veya sadece tanıdığı ve alıştığı çevreyi arkasında bırakmaktadır. Bir yanda kayıp diğer yanda da yeni bir çevre ve kültürle tanışma sürecinin aynı anda yaşanması göç eden kişinin kimlik ve kişiliği üzerinde derin etkiler yaratmakta; kişide kaygı, üzüntü, çaresizlik ve belirsizlik içinde bulunduğu dair hisler ortaya çıkmaktadır (Garza Guerrero, 1974). Göçmen bu süreçte yerleştiği ülkeye sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve psikolojik açıdan uyum sağlamaya çalışırken çeşitli sorunlarla karşılaşabilir; bu sorunların yanı sıra vatan hasreti, kişinin kendini boşlukta, yalnız ve köklerinden koparılmış hissetmesi gibi psikolojik problemlerle baş etmek zorunda kalabilir. Dolayısıyla, zorunlu göçte tabi tutulan kişiler için ise göç sürecinin daha zor ve travmatik olduğunu söylemek mümkündür. Zorunlu göçlerden biri olan sürgün de kişinin kendi isteği ve rızasıyla gerçekleşmediğinden ve anavatanına geri dönüş olanağı olmadığından ötürü, gönüllü göçün aksine, sürgünün yarattığı etkiler daha karmaşık ve yıkıcı olabilmektedir. Hatta bu etkiler, yalnızca göç eden kuşakta değil, onların çocukları ve torunlarının toplumsal belleklerinde de (Halbwachs, 1992) varlığını sürdürmektedir.

Sürgünün yarattığı ve kuşaktan kuşağa aktarılan toplumsal ve psikolojik etkiler nelerdir? Öncelikle bazı duygular ortaya çıkmaktadır. Yabancılaşma ve yalnızlık bu duyguların başında gelmektedir. Sürgün edilenler de dâhil olmak üzere zorla göç ettirilen kişiler, gittikleri/gönderildikleri yer, fiziki açıdan güvenli olsa bile, travmatik bir kayıp yaşamaktadırlar, zira kendilerini ait hissettikleri çevreden ayrılmışlardır, buldukları yer tanıdık bir çevre değildir ve o yüzden de geçmişle bağlarını sürdürebilme olanakları yoktur. Ayrıca yeni yere kendilerini yabancı hissederler. Dolayısıyla, güven duygusunu yitirmişlerdir (Howell, 1999; Lijtmaer, 2001). Gidecekleri yer ve orada yapacakları şeylere dair bir belirsizlik bulunmaktadır. Kişi ve ailesi iç kimse tarafından tanınmamaktadır. Hiç kimse onu ve ailesini tanımamaktadır ve gidilen/gönderilen yerde kendisi ve ailesinin sosyal konumu belirlenmemiştir. Bu durum da sürgün edilen kişilerde, insanın sosyal ilişkilerinde yetersizlikler algılaması ve bundan duyduğu memnuniyetsizliğe bağlı bir durum olan yalnızlık duygusuna (Peplau vd. 1982, s. 8-9) yol açmaktadır. Bu yalnızlık, kişinin gönderildiği yerde karşılaştığı kültürel sorunlarla kendini göstermektedir. Ayrıca sürgün edilen kişinin, devlet tarafından dışlanmış olması da yalnızlık duygusunu arttırmaktadır.

Boşluk duygusu sürgünün yarattığı bir başka etkidir. Zorla göç ettirilen kişiler ara sıra, bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde geçmişte bıraktıkları şeylerin yokluğunu hissederler (Göhler, 1990'dan aktaran; Şahin, 2001, s. 64). "Aslında boşluk duygusu, kişinin/topluluğun sürgüne tâbi tutulmasıyla başlar ve sürgün esnasında yaşanan ölüm, hastalık ve diğer tüm sıkıntı ve zorluklar psikolojik anlamda boşluğa neden olurlar" (Şirin Öner, 2013, s. 37). Sürgün edilen topluluklar açısından, "alışkanlık zincirlerinin kopması, kopuş ve çözülüş süreçlerinin sorgulanması, yaşanan kültürel çatışma ve sonrasında farklı olmaya dönük geliştirilen aidiyetlikler" (Sağır, 2012, s. 49) boşluk duygusunun oluşmasını tetiklemektedir.

Sürgün, özlem duygusunu da ortaya çıkarmaktadır. Göç eden kişi bilinçsiz şekilde kişileri, doğayı, geldiği yerde olmayan ve vatanında olan her şeyi özler ve özlem, bazı zamanlarda göçmenin kişiliğinin bir parçası haline gelir (Göhler, 1990'dan aktaran; Şahin, 2001, s. 64). Göçmen vatanına bu özlemi duyarken, zorunlu göçmen konumundaki sürgün edilen kişi vatan özlemini daha fazla hissetmektedir.

Köksüzlük ve aşağılanma duygusu da sürgünle ortaya çıkan duygulardandır. Sürgün edilen kişi bazen kendisini hiçbir yere ait hissetmez, zira doğup büyüdüğü ve kök saldıği topraklardan ve içinde yetiştiği toplumun verdiği güvenden yoksun durumdadır. "Ayrıca sürgün yüzünden yaşadığı kültürel kopuş, bireyi kökünden sarsabilecek niteliktedir. Buna ilaveten aşağılanma kişinin başkası tarafından olduğundan düşük düzeyde gösterilmesi

olarak ele alınır, sürgün edilen kişi kültürel açıdan aşağılanma ihtimaliyle karşı karşıyadır” (Şirin Öner, 2013, s. 38). Konuya bu açıdan bakıldığında, Tekeli'nin bireyi toprağa kök salmış ağaç şeklinde benzetmesi oldukça anlamlıdır (Tekeli, 2008, s. 190). Bireyin göç ettiği zaman yeni bir yere kök salması söz konusudur. “Eğer göçü gönüllü gerçekleştirmişse, yaşadığı kültürel kopuşun olumsuz etkileri daha az olabilir. Ancak kopuşun zorunlu nedenler yüzünden ve çoğu kez siyasi otorite tarafından yapıldığı sürgün gibi durumlarda, insanın hissettiği köksüzlük ve aşağılanma duygusu da dâhil yaşanacak travma ve karşılaşılabilecek uyum sorunları yüksek ihtimalle daha büyük olacaktır” (Şirin Öner, 2013, s. 38). Ayrıca zaman geçtiği hâlde topraklarına geri dönüş gerçekleşemediğinden ötürü göçmen/sürgün edilen kişinin kırgınlık duyması, mutsuz olması ve ailesini, arkadaşlarını, çevresindeki insanları kırması ve mutsuz etmesi söz konusu olabilir (Göhler, 1990'dan aktaran; Şahin, 2001, s. 64).

Sürgün edilen kişi veya grup üzerinde derin toplumsal ve psikolojik etkiler yaratan bu travmatik deneyim, yukarıda da belirtildiği gibi, sürgünü yaşayan kuşaktan sonraki kuşakların toplumsal belleğinde de varlığını sürdürmektedir.

Hafıza veya bellek, bir yandan birey ve kimliği tanımlarken, diğer yandan da grup kimliğimizi ve grubun diğer üyeleriyle aramızdaki ilişkileri anlatmaktadır. Ayrıca oldukça bireysel bir tarafı vardır ve derin toplumsal ilişkiler ağını içermektedir (Kolukırık, 2011). Dayanak noktası ise, belirli bir grupla ilgili bireylerin hatırladıkları hususlar, kişisel deneyimler ve algılamalardır. Bireylerin bir olayla ilgili benzer şeyler hatırlamaları, o gerçekte böyle bir olay yaşamış olduklarına işaret etmektedir. Dolayısıyla, kolektif hafıza bu açıdan homojendir ve sadece küçük farklılıkları kapsamaktadır (Wertsch, 2002, s. 25). Bunun yanı sıra, modern insan toplumsal hafıza sayesinde yaşantıları unutmaz. Toplumun tanık olduğu kültürel arşiv niteliğindeki yaşantılar (Atik vd. 2014) paylaşarak kuşaktan kuşağa aktarıldıklarında toplumsal hafıza oluşmaktadır (Başaran İnce, 2010). Bu açıdan bakıldığında, toplumsal hafızanın kültürün ve geleneğin taşınması² ve korunmasında temel aracı olduğu söylenebilir (Rodriguez vd. 2007, s. 7). O yüzden de toplumsal hafızanın korunması sosyal gruplar nezdinde büyük önem taşımaktadır.

Tarih çalışmaları gibi değişimleri kayıt altına alma ve tarihsel iç içeliği beraberinde taşımanın ötesinde zengin bir dinamik yapıya sahip olan toplumsal bellek çalışmaları (Wertsch, 2002, s. 41), II. Dünya Savaşı esnasında Yahudilerin soykırımı uğramaları ve geçmişe ilgi duyulmasıyla birlikte giderek ilgi duyulan bir konu hâline gelmiştir. Ülkemizde bu tür çalışmaların ivme kazanması 12 Eylül askeri darbesinden sonra olsa da alana katkı sağlayan çalışmalar 1990'larda sözlü tarih şeklindedir (Neyzi, 2014). Toplumsal bellek çalışmalarının yoğunlaştığı alanlardan biri olarak sürgün ve göçler karşımıza çıkmaktadır. 1864 Çerkes Sürgünü, 1944 Kırım Tatarları ve Ahıska Türkleri Sürgünü pek çok toplumsal hafıza çalışmaya konu olmuştur (Kolukırık, 2011; Aydın Gün İ., 2014; Aksoy, 2018).

Sürgün ve yarattığı toplumsal ve psikolojik etkiler ile toplumsal belleği ele aldıktan sonra çalışmanın geri kalanında Ahıska Türklerinin toplumsal belleğinde yer aldığı şekliyle 1944 Ahıska Sürgünü ve yarattığı toplumsal ve psikolojik etkileri, görüşülen Ahıska Türklerinin Özbekistan'daki yaşantıları ve Özbek toplumuyla ilişkileri çerçevesinde incelenmektedir.

² “Toplumsal hafızanın kültürel taşıyıcılık rolü, beraberinde değerlerin sosyal uyumunu, okuma ve yazma becerilerini, yeni sosyal çevreye alışmayı ve davranışları içermekte ve bireylere aidiyet kazandırmaktadır” (Kolukırık, 2011, s. 169).

Toplumsal Bellekte 1944 Ahıska Türkleri Sürgünü

“Coğrafi konum itibariyle, bugünkü Türkiye-Ermenistan sınırının birleştiği yerin kuzeyinde, Acara Özerk Cumhuriyeti’nin doğusu, Türkiye’nin 15 km. kuzeydoğusunda, Ardahan ile sınır oluşturan ve Tiflis’in güneybatısında kalan” (Şirin Öner, 2013, s. 38), Osmanlı İmparatorluğu döneminde Çıldır Eyaleti’nin merkezi ancak günümüzde Gürcistan sınırları içinde yer alan Ahıska’nın önemli yerleşim yerleri Adıgön, Ahılkelek, Ahıska, Aspinza, Bogdanovka, Azgur ve Hirtız’dır. Ahıska, karayolu ile Tiflis, Batum ve Türkiye’ye bağlanmaktadır (Kırzioğlu, 1992’den aktaran; Aydıngün vd. 2014). Günümüzde vatansız bırakılan ve on ülkeye dağılmış durumda olan Ahıska Türkleri, yüzyıllar boyu Osmanlı toprağı olup da 1829 tarihli Edirne Anlaşması’yla savaş tazminatı olarak Rusya’ya verilen, İngilizce ve Rusça kaynaklara göre Mesketi-Cavaheti, Türkçe kaynaklara göre Ahıska-Cavaheti bölgesinde yaşamış, Türkçe konuşan, Hanefi-Sünnî inancına sahip bir halktır (Aydıngün, 2002). Ahıska, 1918’de tekrar Osmanlı sınırlarına dâhil edilmiş fakat 1921 tarihli Moskova ve Kars Antlaşmaları ile Türkiye’nin doğu sınırının kesinleşmesi sonucunda Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin toprağı olmuştur (Avşar vd. 1994; Zeyrek, 1995; Zeyrek, 2001).

“Ahıska Türkleri, Kırım Tatarları, Karaçay, Balkarlar, Kalmıklar, Volga Almanları ve Çeçen- İnguşlar gibi II. Dünya Savaşı sırasında Sovyet yönetimi tarafından sürgün edilmiş halklardan biridir. Tamamen gizli olan sürgün kararı, başkanı Stalin olan Devlet Savunma Komitesi tarafından 31 Temmuz 1944 tarihinde alınmıştır” (Şirin Öner, 2013, s. 38). “Karar uyarınca, Ahıska bölgesinde yaşayan Türk, Kürt, Hemşinlileri kapsayan 86.000 Türk ve Müslüman nüfus tahliye edilip Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan’a gönderilecekti” (Zeyrek, 2001, s. 53). Ahıska Türkleri neden sürgün edildiler? Aslında Almanlar ile iş birliği yapmakla suçlanan diğer etnik grupların aksine Ahıska Türkleri, Sovyet yönetimince resmi olarak bir suçla suçlanmamaları ve herhangi bir savaşla ilişkileri bulunmamasına karşın sürgüne gönderilmişlerdir (Wimbush vd. 1975, s. 320). Ayrıca Alman ordusu Ahıska bölgesine 100 milden fazla yaklaşmamıştır (Swerdlow, 2006, s. 1835). Dolayısıyla, Ahıska Türklerinin sürgüne gönderilmelerinin altında başka bir neden olmalıydı. S. Cornell, bu noktada, Stalin’in, Türkiye’nin Almanya’nın yanında II. Dünya Savaşı’na girmesi ve Ahıska Türklerinin de “beşinci sütun” olmalarından korktuğu iddialarının etkenlerden biri olarak rol oynadığının ama bu tahliye işleminin (aslında sürgünün) Rus liderlerin 1864’ten beri uyguladıkları, stratejik bir bölge olan kuzey ve batı Kafkasya’dan mümkün olduğunca fazla sayıda Müslüman azınlığı uzaklaştırma politikasının parçası olduğunun altını çizmektedir (Cornell, 2005, s. 170). B. G. Williams da Ahıska Türklerinin Kırım Tatarları ve Kafkasya’da yaşayan diğer halklar gibi tahliye (aslında sürgün) edilmelerinin, sürgünlerin aslında Sovyet yönetiminin ileri sürdüğü gibi, halkların “kitleselel ihaneti” yüzünden gerçekleşmediğine, aksine Stalin’in Türkiye’nin kuzey doğusunu işgal etme planını da kapsayan S.B.’nin gizli dış politikasıyla ilgili olduğuna dikkat çekmektedir:

“Kızıl Ordu, çökmekte olan Almanya ve Doğu Avrupa’ya doğru ilerlerken, Stalin de Türkiye’nin SSCB sınırında yer alan Kars ve Ardahan’ı ilhak etmeyi planlıyordu. O dönemde Sovyetler Türkiye’nin bu bölgesinde bir Ermeni ayaklanmasına yol açacak büyük bir propaganda başlatmışlardı. Stalin, Türkiye’ye karşı bu harekate hazırlanırken, kendisi de bir Gürcü olarak, Kafkasya’dan geçen işgal rotasının üzerinde pek çok Müslüman ve Türk yanlısı etnik grup bulunduğunu fazlasıyla farkındaydı. Daha da önemlisi, Karaçay, Balkarlar, Çeçenler, İnguşlar ve Mesheti (Ahıska) Türkleri gibi ufak güvenilirmez etnik gruplar Türkiye’ye doğru giden iki büyük karayolunun üzerinde veya Türkiye sınırında yerleşmiş durumdalardı.” (Williams, 2016, s. 97-98).

Ahıska Türklerinin sürgününde, Ahıska bölgesinin jeostratejik önemiyle bağlantılı olarak, S.B.'nin gelecek planlarının rol oynadığı çeşitli kaynaklarda vurgulanmaktadır (Wimbush vd. 1975; Kreindler, 1986; Üren, 2016a). Jeostratejik açıdan Rusya'nın elinde bulundurması zorunlu konumdaki batı savunma hattının en kritik bölgesinde yer alan Ahıska, Güney Kafkasya'nın güvenliğinde kilit rol oynamaktadır. Güney Kafkasya, Kara Rusyası'nın güvenliği için çok önemlidir, Türkiye-Ermenistan-Gürcistan sınırını meydana getiren batı hattı da Güney Kafkasya'nın güvenliği için çok önemlidir (Üren, 2016). Ayrıca Ahıska'nın jeostratejik önemi, Kars Yaylası ile birlikte düşünüldüğünde daha da artmaktadır, zira Kars Yaylası elinde olan taraf gerek Anadolu'dan Kafkasya'ya gerekse Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılacak askerî harekât açısından avantajlı konuma gelmektedir. Ahıska, Kafkasya'ya açılan güzergahın başlangıç noktasında olduğundan ötürü de her iki harekatta bölgeyi elinde bulunduran tarafa avantaj sağlamaktadır. Dolayısıyla, Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı'nın bitiminden kısa bir süre sonra Türkiye'den Kars, Artvin ve Ardahan'ı talep etmesinde bu etken rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru SB, yukarıda da belirtildiği gibi, Kars ve Ardahan'ı askerî hareketle ele geçirmeye karar vermiş ve bu yönde hazırlıklara başlamıştır (Wimbush vd. 1975). Askerî hazırlıkların yapıldığı bölge olan Ahıska'da Türklerin yaşıyor olması, Sovyet askerî harekâtını olumsuz etkileyebileceğinden ötürü, Sovyet Yönetimi, Ahıska Türklerini sürgün ederek hem bölgeyi kendisi için zararlı unsurlardan temizleyecek hem de Türk Dünyası'nın son bağlantı noktasını da kapatmış olacaktı (Kreindler, 1986, s. 392). Sürgünle beraber Türk-Sovyet sınırının Türk ve Müslüman niteliği değiştirilmiştir (Aydingün, 2002, s. 49). Fakat savaşın sonuna doğru meydana gelen küresel gelişmeler ve ittifak üyeleri arasında ortaya çıkmaya başlayan bazı sorunlar Kars Yaylası'nı ele geçirmeyi hedefleyen askerî harekâtı uygulamadan vazgeçilmesine neden olmuştur (Üren, 2016a, s. 11).

"Ahıska nüfusunun sürgün edilmesine ilişkin karar, 1944 yılının 14 Kasım gecesi Ahıska bölgesinin beş ilçesinden Türklerin sürgüne gönderilmesi suretiyle uygulamaya konulmuştur" (Şirin Öner, 2013, s. 38). Bir gecede vagonlara bindirilip nereye götürüldüklerine ve niçin gittiklerine dair hiçbir şekilde bilgilendirilmeden yola çıkan Ahıska Türklerinden görüşülenler, savaşabilir yaşta olan erkeklerin askerde olması nedeniyle sürgüne gönderilenlerin daha ziyade kadın, yaşlı ve çocuklar olduğunu ve kış mevsiminden ötürü sürgün yolculuğunun oldukça zor koşullarda gerçekleştiğini, soğuk, açlık ve hastalıkla baş etmeye çalıştıklarını, yolculuk sırasında çok sayıda kayıp verdiklerini ve yaşamlarını yitirenlerin Sovyet askerleri tarafından trenden atılmasının ne büyük bir travma olduğunu anlatmaktadırlar:

"14 yaşında ben sürgün oldum. ... Almanya ile Sovyet hükümeti savaş vakti. II. Cihan savaşı. Babalarımız, 18'den yukarı bir tane adam kalmadı. Hepsi savaşta. ... İhtiyar nene var, 5 tane torunu var, oğlu askerde öldü, yok. Onlara eli silahlı asker dedi ki "siz 10 dakikaya bu evi boşaltacaksınız. 10 dakikada bu evden çıkacaksınız, çıkmazsan atarım ... Kara kışta sürdüler. O vakitte her yer kar, mesela Rusya kar idi, Ukrayna kar, soğuk. Biz Orta Asya'ya gelsek pamuk toplamak, hiçbir şey yok, kar basmış, her yer soğuk. İşte o trende gelirken çok adam öldü, soğuk, soğuk oldu ya, çocuklar öldü, neneler öldü, çok adam hastalandı, öldü, geldik Orta Asya'ya düştük, orada da yarısı kırıldı. Açlıktan da soğuktan da. Ölülerimizi vagonun penceresi var, pencereden atıyordu. Biz gizliyorduk ki nereye gidersek ölümüzü oraya götürüp oraya gömelim. Askerler gelirlerdi silahlar ellerinde, vagonu dolanırlar, bakarlardı ölü var mı yok mu diye. O pencereden ölünü atardı dışarı, ölü gitti mi bakardın ki kurt, it aç, yerler. Sen vagonun penceresinden görürsün. Ne edeceksin, elinden ne gelir? Böyle çok ölümüzü pencereden attılar." (A1)

“‘O ’44. yıl, şenlik³ hepsi askerdeydi. ... saat 4’te çağırdılar. Toplantı, gece. ... askerler ‘sizi süreceğiz’ dediler, adamlar sürmek bilmez nedir? Sürgün yani. O vakit sürgün ediyordu, bir köyden bir aile, iki aile, yani hocaları, eli zenginleri, onları sürüyordu. ... Amerikan askeri araçlar geldi, Almanların aracı geldi, arabaları çıkartmaya yola. Bizim köyler biraz bayırdadır da yukarıda mezarlık var, ora düzdür. O düze çıkarttılar iki saat sonra. Akşam namazına dek topluluk taşındı. O araçlarla göçtük Ahıska’ya. Ondan sonra vagonlara doldurdular, her bir vagona yedi aile. Elli aile de bir vagona, doldurdu, tıktı içine... her bir gecede istasyonda 10-15 adamı götürüyorlardı, nereye götürüyorlardı? Ölmüş dedeler, soğuk, buz. Davar vagonu, mal (hayvan) vagonuydu ya bir tane [eliyle ufak olduğunu gösteriyor] bu kadar penceresi var. Kırağı oluyordu, bi yerde şenliğin nefesi soğuktan böyle buz oluyordu. İşte öyle gele gele döke döke Özbekistan’a geçtik de Ural dağlarına geldik, soğuk dağlarına ...” (A2)

Görüşme yapılan Ahıska Türklerinin bu anlattıkları, sürgünün konu olduğu diğer çalışmalarda özellikle altı çizilen hususlardır:

“14 Kasım 1944 günü, gece saat 12.00’de daha önce sınırı takviye amacıyla yerleştirilmiş olan on binlerce Rus askeri, silahlarıyla Türk evlerinin etrafını sarmıştır. Dört saat içerisinde kamyonlara doldurulan suçsuz ve çaresiz insanlar istasyona getirilerek trenlere bindirildi. 150-200 bin civarındaki Ahıska Türkü, kara kış gününde yük vagonlarına 8-10 aile hâlinde koyunlar gibi doldurularak kapılar kilitleniyordu. Yer gök, Allah Allah haykırılarıyla inliyor, ağlama, sızlama ve hıçkırık sesleri kulakları sağır ediyordu. Ural dağlarının soğuk havası birçok insanın hayatına mal oldu. Onlara kefen ve mezar bile nasip olmadı. Kefenleri Sibirya’nın bembeyaz karıydı. 35 gün süren yolculuk sonunda bu talihsiz insanlar Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan’a dağıtıldılar” (Aslan 1995, s. 8’den aktaran; Kolukırık, 2011, s. 175-176).

Kolukırık’ın Ahıska Türklerinin sürgün ve yer değiştirme deneyimlerinin toplumsal hafızada oynadıkları rolünü konu edinen nitel araştırması kapsamında, 1989 Fergana Olayları ertesinde önce Rusya Federasyonu (Krasnodar bölgesi), ardından da Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) Utah eyaletine göç eden Ahıska Türkleri ile yaptığı derinlemesine görüşmelerde de sürgünün nasıl travmatik bir deneyim olduğu ve o sırada yaşı küçük olanların bile toplumsal hafıza sayesinde sürgüne ait hatıraları aktarabildiklerini gözler önüne serilmektedir:

“Üç yaşındaydım. Hayvan trenlerinde, vagonlarla taşındılar bizleri. Üst üste yığılmış gibiydik. Başka aileler de vardı vagona. Sürgün esnasında ninem amcamın cesedini Ruslara vermemek için dört gün sandığın içinde sakladı. Sonradan amcamın cesedini buldular. İki kardeşim savaşta öldü” (B.A.) (Kolukırık, 2011, s. 174).

“Ben Abastuban köyündenim. 14 Kasım 1944’te sürdüler bizi. Üç gün öncesinde köyün yollarını kapatmışlardı. Gece 01.00’de gelip çıkardılar bizi. Sürgünde on üç yaşındaydım. Erkeklerimiz savaştaydı, çocuklar ve kadınlar vardı sadece. Kız kardeşim Gürcü köyündeki arkadaşındaydı, orada kaldı. 25 yıl sonra kavuşabildik. 7-8 aile bir vagona yüklerimizle bindik. Gece çok soğuk oluyordu, gündüz ise sıcak. Vagon kapılarını üzerimize kilitliyorlardı. Ninem yolculuk esnasında öldü. Anne ve babası olmayan çocukları kimsesizler yurduna gönderdiler” (G.A.) (Kolukırık, 2011, s. 175).

³ “Şenlik” terimiyle “bizim toplum”, “bizim halk” kastedilmektedir.

Yine Kolukırık çalışmasında, Türk kültürünü ve kimliğini yaşatmak adına 'vatan'a vurgu yapılmakta olduğu ve bu 'vatan' vurgusunun sürgünü bir yandan dramatik hâle getirdiği, diğer yandan da hafızalardaki canlılığını korumasına yardımcı olduğunun altını çizmektedir:

"Dedem ve ninem vatan vatan diye öldüler. Kanatları yoktu ki uçabilsinler. Dedem vatansız yaşanmaz derdi. Her sürgünde yeniden bir şeyler kurmaya çalıştık. Vatanımız olsa daha rahat ederdik. Vatansızlık zordur, yabancı kalıyorsun, yerli gibi olamıyorsun" (B.A.) (Kolukırık, 2011, s.180).

"İhtiyarlarımız vatan özlemiyle öldü Özbekistan'da. Kadınlar, nineler, tabi ki dedeler de ağlar. Köyümüzü hatırlıyorum, Türkiye'yi gördüm, akrabalarım var orda. Şimdi Ahıska'yı görmek istiyorum" (S.H.)(Kolukırık, 2011, s. 180).

Gerek bu araştırma kapsamında görüşülen Ahıskalılar gerek sürgünü konu edinen diğer çalışmalarda altı çizildiği gibi, 1944 sürgünü, sürgünü yaşayan Ahıskalılar açısından son derece travmatik bir deneyimdir. "Ahıska Türkleri bu travmayı toplumsal bir acı olarak tanımlamışlar, dikkat çekici bir geniş aile dayanışması sayesinde bu travmayı atlatmayı ve yeni hayatlar kurmayı başarmışlar, sürgünü ve onun neden olduğu acıları kuşaktan kuşağa bilinçli olarak aktarmışlardır. Bu sürgün, Ahıska Türklerinin Türklük bilincinin korunmasına ve güçlenmesine neden olan en temel unsurlardan biri olmuştur" (Aydınğün vd. 2014, s. 46). Bu araştırma kapsamında görüşülen Ahıska Türklerinden bazılarının da Türk kimliğine vurgu yaptıkları görülmektedir:

"Tabii ki Osmanlı Türküm, her zaman bunu demişiz, diyoruz, onu diyerek de öleceğiz. Biz yani hiçbir millete karışığımız olmadı, her zaman Türk demişiz, başımızda tek şükür Allah'a." (A3)

"Ben, Türk oğlu gerçek Türküm. Ben kendi milletimi hiçbir şeye değişmem. Bizim millet öyle bir millettir kırılmaz millettir. Deryaya atsan saz çıkar. Diri çıkar yani ölmez onda, bir şeye yapışıp çıkar. Çünkü bizim millet dilenciliği sevmez." (A4)

Hatta görüşmecilerden biri Ahıska'da doğmamasına karşın, Ahıska kökenli ve Osmanlı Türkü olduğunun altını çizmektedir:

"Ben Ahıska'da doğmamışım. Ahıska'yı görmemişim ama gene de köküm, Müslümanım, Ahıska kökenliyim. Kendimi tanıttığım ne kadar olur ki işte sadece sürgünlerden kalan bişey. Neyi tanıtabilirim ki? Hangi memleketi, nereyi anlatacağımı bilmiyorum. Ama sonuçta Ahıska Türküyüm. Osmanlı Türküyüm diyorum ama memleket neresi deyince Ahıska diyorum." (A5)

Aslında Ahıskalılar, sürgünle beraber farklı yerlerde farklı etnik gruplarla bir arada yaşamış ve bu gruplarla kültürel bir alışveriş ve etkileşim içinde olmuşlardır (Aydınğün vd. 2014). Dolayısıyla, kendilerini Osmanlı İmparatorluğu'nun üyesi olarak görseler de aslında beraber yaşadıkları grupların kültürel özelliklerini de benimsemişler ve Sovyet sisteminden de kimi özellikleri kimliklerine eklemişlerdir. Fakat etnik kimlik açısından düşünüldüğünde Türklük Ahıskalılar için asla önemini yitirmemiştir.

Toplumsal Bellekte Sürgün Yaşamı ve Özbek Toplumuyla İlişkiler

"Sürgün edilen Ahıska Türkleri Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'da iskân edilmiş, boşaltılan Ahıska bölgesine de aynı Karar uyarınca, Gürcüler iskân edilmiştir" (Şirin Öner, 2013, s. 40). "İçişleri Bakanı Beriya'nın imzasıyla Stalin'e sunulan 28 Kasım

1944 tarihli raporda 91,095 kişinin tahliye edildiği bildirilmiştir.⁴ Ahıska nüfusunun sürgünü özellikle kamuoyundan yıllar boyu gizlenmiş, başta sürgün olmak üzere Ahıska Türkleri ile ilgili haberler sistematik şekilde sansürlenmiştir” (Zeyrek, 2001).

1944 kışında Orta Asya’ya ulaşan ve ağırlıklı olarak Özbekistan’ın eyaletlerine yerleştirilen Ahıska Türkleri korku içinde karşılanmışlardır çünkü Ahıskalılar hakkında Özbeklere yanlış bilgi verilmiştir. ‘Halk düşmanı’ olarak adlandırılarak sürgün edilen (Aydınğün vd., 2006 s. 7) “Ahıskalılar aleyhinde yapılan propaganda fazlasıyla etkili olmuştur, zira onları taşıyan trenler istasyonlara yaklaşırken yerli halklar korktukları için vagonlara bir türlü yaklaşmamışlardır” (Şirin Öner, 2013, s. 40). Dolayısıyla Ahıska Türkleri, kendilerini yaşadıkları topraklardan, sürüldükleri ve bildikleri çevreyi terk etmek zorunda bırakıldıklarından ötürü yalnız, daha önce hiç bilmedikleri bir yere gittikleri için yabancı ve sürüldükleri yerlerde halk tarafından dışlanmış hissetmişlerdir. Gerek Özbekler gerekse Ahıskalıların sürüldükleri diğer yerlerdeki halkların duydukları korku daha sonra geçmiş, Ahıska Türkleri ile kaynaşmışlar ve ilişkilerin düzelmesi toplumsal bellekte yerini almıştır. Özbekler ile ilişkilerin sonradan düzeldiğini görüşmecilerden biri, aynı mezhebe üye olmaya vurgu yaparak, şu sözlerle dile getirmektedir:

“Özbekler, sokağa çıksan, senden kaçıyorlar. Onlara nasıl düşündürmüşler? Bunlar adam yerler diye mi? Düşman diye mi? Nasıl bildirmişseler, onlar korkuyorlar. Bir hafta on gün kaldık, Ramazan vakti, bizim büyükler işitti ki ezan okunuyor, o da gizli, baktılar ki asker yok, büyükler başladı yavaş yavaş bunlara karışmaya, onlar da Hanefi. Beraber yavaş yavaş namaz kıldık. Sonra sonra bir güzel yaşadık birlikte.” (A6)

Ahıskalıların gönderildikleri bölgelerde “özel yerleşim” rejimine (Rus. Spetsposeleniye) tabi tutulmuşlardır (Aydınğün vd., 2014). Bir tür sıkıyönetim olan bu uygulama, “sürüldükleri 1944 yılından 1956’ya kadar devam etmiştir ve Ahıskalılar bu süre zarfında pek çok kuraldan oluşan, bir toplama kamp hayatı yaşamak zorunda bırakılmışlardır” (Şirin Öner, 2013, s. 40). “Ahıskalıların oturdukları köyden ayrılmaları, akraba ziyareti için bile komşu köye gitmeleri, gençlerin başka köyden birisiyle evlenmesi kesinlikle yasaktı” (Şirin Öner, 2013, s. 40). “Ailelerin 15 yaşına gelen her üyesi, köyden ayrılmadığını ispatlamak amacıyla her ay köy muhtarlığındaki, özel polis birimi (kommendatura) tarafından kontrol edilen imza listesini imzalamak zorunda kalmıştır” (Nekrich, 1978, s. 87; Aydınğün vd. 2004, s. 17). Bunun yanı sıra, aile içerisinde vuku bulan doğum, kaçma ve kaybolma gibi olayları üç gün içerisinde yetkili makamlara bildirmeleri zorunlu kılınmış, bu ve benzeri kurallar ihlal edildiği takdirde, çeşitli hapis ve para cezalarıyla karşı karşıya kalmışlardır (Keskin vd. 2017, s. 21). 1954 yılı itibariyle aile bireylerinin imza atma zorunlulukları ortadan kaldırılrsa da yerleştirildikleri köylerin dışına izinsiz çıkmaları yasak olmaya devam etmiştir. Bu ‘özel yerleşim’e dair ayrıntıları görüşmecilerin anlatılarında bulmak mümkün:

“56. yıla kadar Fergana vilayetinde kammindat⁵ altında gece bir köyden ikincisine geçemezsin. Her ay gelip ben buradayım diye imza atacaksın.” (A6)

“Bir rayondan⁶ öbürüne gitmek yasaktı. Her on adama bir adamı başçı⁷ koyuyorlardı. Eğer gençler bir yere misafirlğe, bir yeri görmeye gider ve on gün sonra gelmemişse, o başçıyı hapse atıyorlardı. On kişiyi kollayan,

⁴ Sürgün edilen Ahıskalılar ile ilgili olarak gerek Rus, Batılı ve Türk araştırmacılar gerek Sovyet resmî kaynakları tarafından farklı rakamlar verilmektedir (Sezgin vd. 2003, s. 16; Üren, 2016b, s. 97).

⁵ “Kammindat” terimiyle kommendatura (özel güvenlik birimi) kastedilmektedir.

⁶ “Rayon” terimiyle “ilçe” kastedilmektedir.

⁷ “Başçı” terimiyle “kollayan, gözeten aile büyüğü erkek” kastedilmektedir.

onlardan sorumlu kişi olarak o başçığı görüyorlardı. 56. yıla dek Sovyet kimlik vermiyor, imza attırıyor, askere almıyordu.” (A2)

“Şimdi orda kammindat vardı, bizim rayona her ay gelir, bir kâğıt var, hepimizin adı yazılı, oraya imza atardık. On iki yıl ben bu rayondan başka rayona gitmedim. ‘54’e kadar böyle. ‘54’te polis, doktor, öğretmen, polis, hükümet adamları azad oluyor, ‘56’da da hepsi. Azad olunca başka yere gidebiliyordu. Eğer ‘54, ‘56’ya dek gidecek olsa, yirmi yıl içeri atardı.” (A7)

On iki yıl süresince devam eden “özel yerleşim” döneminde, yukarıda bir görüşmecinin de belirttiği gibi, Ahıskalılara bir kimlik ya da onların var olduklarına dair herhangi bir belge verilmemiştir. Ahıska Türkleri, bu dönemde sağlık hizmetlerinden zamanında yararlanamadıkları gibi yasaklar yüzünden eğitimlerini tamamlama olanağı da bulamamışlardır (Hasanoğlu, 2015).

“Kurallar çalışma hayatı için de söz konusu olmuştur. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bu kurallar Sovyet sosyalist sisteminin genel kurallarıdır. Dolayısıyla, Ahıskalılar gibi yerli halk da kurallara tabidir. Merkezi sosyalist plana dayanan bir ekonomiye sahip olan S.B’de tarım önemli iktisadi etkinliklerden birini oluşturmaktaydı. Ekonomik açıdan faal nüfusun bir bölümünün çalıştığı tarımda, temel işletme şekilleri kolhoz (kolektif tarımla uğraşan birlik) ve sovhozlardı (devlet çiftlikleri).⁸ Ahıska Türkleri de yerlilerin yaptıkları gibi kolhoz ve sovhozlarda çalışmışlar, ağırlıklı olarak pamuk ekmiş ve ipek böceği yetiştirmişlerdir” (Şirin Öner, 2013, s. 41):

“Ben orada hayvan baktım, çoban idim, ondan sonra çiftçilik yaptık, pamuk ektik. Sonra ipek böceği yetiştirdik. Elli sene orada öyle işlerde çalışıp geldik Orta Asya’dan. İşte ondan sonra altmış yaşında emekliye çıktım...” (A1)

“Pamukta çalıştı anam, beni de peşinde götürüyordu, derdi ki sen burda otur, bir ağacın dibine oturttururdu, giderdi. Biraz uzaklaşsa ben de peşinden giderdim, gelirdim, öyle öyle çalıştı, bize baktı anam. Para veriyorlardı, o zamanın parası. Pamuk o vakitte elle ekiliyordu. Traktör yok idi, sonradan çıktı onlar.” (A8)

“55’in Mayıs ayında bizi başka şehre götürdüler. Orada büyük elektrik fabrikası kuruluyordu, orada çalışmaya işçi lazım idi, bizleri yazıp götürdüler, işçi olarak. Ondan önce kolhozda çalışıyordum, pamukta. 55. Senenin sonunda bana kâğıt geldi, askere aldılar...” (A6)

“Her köy kolhoz idi, hükümetindi, hiç kimsenin evi yoktu. ... Hem bu rayondaydık hem Kırgızistan’da taran⁹ çıkartıyorduk. Yazın gidiyorduk tarana, kışın Özbekistan’a geliyorduk. Taran fabrikası Kırgızistan’ın içindedir Cellalabad’da, yani Kırgız ile Özbek’in ortasındadır.” (A2)

“Kolhoz ya da sovhozlarda çalışmayan ve maddi açıdan durumları göreceli olarak iyi sayılan Ahıska Türklerinin de bulunduğunu belirtmekte yarar var” (Şirin Öner, 2013, s. 42):

“Kolhozda çalışan da var idi ama biz kolhozda çalışmadık. Kardeşim köylerde pamuk taşıyan aracı sürüyordu. Ben Rus mektebine girdim, kardeşimin yanında şehirde oldum, 1,5 yıldan sonra bacılarım da bize geldiler. Tahminen on yedi yaşında çalışmaya başladım. Şoför olarak çalıştım. Kardeşim işliyordu rahmetli, iyi para kazanıyordu. Biz öyle müşkül değildik, eziyet çekmedik biz...” (A10)

8 Kolhozlar, devlet kontrolü altında tarımsal üretim yapan kolektif çiftliklerdir. 1917 Devrimi’nin hemen ertesinde, zengin toprak sahiplerinin topraklarına el konulması amacıyla kurulan sovhozlar tamamen devlet eliyle işletilen çiftliklerdir. Sovhozda, üretim araçları bütünüyle devlete ait olduğu için, toprağın sahibi devlettir ve orada çalışan kişiler ücret karşılığı çalışmaktadır (Turan, 2011, s. 317-319).

⁹ “Taran” terimiyle kök boyası kastedilmektedir.

“Son olarak, Ahıskalılarının sürgündeki yaşamlarından söz ederken çoğunluğunun sürgüne gönderildiği Özbekistan’da yerli halk ile kurdukları sosyal ilişkilere de değinmek gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi, kendilerine kasıtlı olarak verilen yanlış bilgiler neticesinde Özbekler ilk başlarda Ahıskalılardan korkmuşlar fakat onları tanıdıkça bu korkunun yersiz olduğu ortaya çıkmış ve Özbekler ile Ahıskalılar birbirleriyle kaynaşmışlardır” (Şirin Öner, 2013, s. 42). İlişkilerin düzeldikten sonra iyi devam ettiğini görüşülen Ahıskalılardan ikisi şu sözlerle ifade etmektedir:

“Biz çorap dokumayı bilirdik, onlar [Özbekleri kastediyor] getiriyordu, yoğurt veriyordu, biz de onlara çorap dokuyup veriyorduk. Onlarla aramız çok güzel oldu. Biz görüşmeye başladık onlarla. Özbekler ile hiçbir sıkıntı bir şey olmadı, onlar bizlerden çok memnun idi. Onlarla gelip gitmemiz, düşünümüz, ezanımız birbirine çok yakın idi. Onlardan da çok şey öğrendik. Onların da sofraları böyle iyi, insanlıkları var idi. Kötü hiçbir şey yok idi.” (A9)

“Askerlik bittikten sonra geldik yerimize, orda yaşadık, ne kadar güzel yaşadık. Milletle, halkla, her millet katma karışık böyle nasıl burda [Türkiye’yi kastediyor], öyle orda da.” (A6)

Ahıska Türklerinin toplumsal belleğinde sürgün yolculuğu kadar çoğunun gönderildiği Özbekistan’daki sürgün yaşamının da önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. “Halk düşmanı” şeklinde adlandırılarak sürüldükleri için Özbekler önce onlardan korkmuş ve uzak durmuşlardır. Bu durum, Ahıskalılarının kendilerini yalnız ve yabancı hissetmelerine yol açmıştır. Ayrıca on iki sene boyunca tabii tutuldukları “özel yerleşim” rejimi de Ahıskalılarda dışlanmışlık duygusuna sebebiyet vermiştir, zira bu dönemde kendilerine kimlik verilmediği gibi uygulama pek çok yasağa dayalı bir uygulamaydı. Yerleştirildikleri köyden ayrılmaları yasaktı, başka köyden birisiyle evlenmek yasaktı, 15 yaşından büyük herkes, köyden ayrılmadığını ispatlamak için köy muhtarlığında bulunan ve güvenlik kuvvetleri tarafından kontrol edilen imza listelerini düzenli olarak imzalamaları gerekiyordu. Dolayısıyla Ahıskalılar, kendilerini yalnız ve yabancı olduğu kadar sıkı kuralları olan toplama kamp hayatı yüzünden dışlanmış da hissetmişlerdir.

Sonuç

“Sovyet Birliği yönetimince farklı görülen ve tehdit olarak algılanan unsurlardan biri niteliğindeki Ahıska Türkleri, başkanı Stalin olan Devlet Savunma Komitesi tarafından alınan Karar uyarınca, 1944 yılının Kasım ayında başta Özbekistan olmak üzere Orta Asya topraklarına sürülmüşlerdir” (Şirin Öner, 2013, s. 44). Sürgün, son derece travmatik bir deneyim olarak Ahıskalılarının toplumsal belleklerinde yerini almıştır. Yolculuk esnasında küçük yaşta olanlar bile büyük bir trajedi olan sürgüne ilişkin hatıralar kuşaktan kuşağa aktarıldığı için, hangi şartlarda yolculuk yaptıklarını anlatabilmektedirler.

Sürgün, onu yaşayan herkeste olduğu gibi, Ahıska Türklerinin yaşamlarında da derin izler bırakmış pek çok toplumsal ve psikolojik etki yaratmıştır. Bu etkilerden ilki yabancılık duygusudur. “Ahıskalılar, yıllardır yaşadıkları, kendilerini bir parçası hissettikleri ve “vatan” bildikleri topraklardan sürülüp başka yerlere yerleştirilmişler ve Özbek toplumu başta olmak üzere yeni toplumların içinde yaşamaları beklenmiştir. Bu süreç, başlı başına yabancılık duygusu yaratacak niteliktedir” (Şirin Öner, 2013, s. 44).

İkinci etki “gerek sürgün öncesinde gerek sürgün sonrasında hissedilen yalnızlık duygusudur. Ahıska Türkleri 1944 Sürgününde her ikisini de hissetmişlerdir. Farklı bir kültüre sahip olmaları nedeniyle üst kültür (S.B.’de hâkim olan Rus kültürü) tarafından ötekileştirilmiş” (Şirin Öner, 2013, s. 44), dışlanmış, güvenilmez bir risk topluluğu şeklinde görülerek sürgün edilmiş ve büyük bir haksızlığa uğramışlardır. Diğer yandan, sürgün sonrası hissedilen yalnızlıkta, Sovyet yönetimi tarafından dışlanmanın sürmesi ve sürgün edildikleri Orta Asya topraklarında farklı kültürel yapılarla karşılaşmalarının etkisi vardır.

Ahıskalılara sürgün edildikleri yerlerde, “özel yerleşim” uygulaması adı altında bir nevi toplama kampı hayatı yaşattırılması Sovyet yönetimince dışlanmalarının devam ettiğini göstermektedir. Diğer taraftan, Orta Asya’ya sürüldükleri ilk zamanlarda Özbekler başta olmak üzere yerli halkların tavırları ve farklı sosyal yapılar Ahıskalı Türklerini yalnızlığa itmiştir. Fakat görüşmecilerin dile getirdikleri gibi, Özbeklerin, kısa bir süre içinde, Ahıskalıların “halk düşmanı” olmadıklarını anlamaları üzerine iki halk arasında ilişkiler gelişmeye başlamış ve Ahıska Türklerinin sürgün sonrası hissettikleri yalnızlık duygusu belli ölçüde ortadan kalkmıştır. Yine de Sovyet yönetimince dışlanma sürmüştür çünkü 1956’da “özel yerleşim” dönemi sona erse de ne kendilerine kimlik ne de vatanları olan Ahıska’ya dönmelerine izin verilmiştir.

Sürgünün yarattığı etkilerden biri de boşluk duygusudur. “Sürgüne uğrayan kişi/topluluk geride bırakılanların yokluğunu hissetmekte çünkü bir bilinmeze doğru yola çıkmaktadır. Alışkanlıkların bırakılması, zincirlerin kopması, bu kopuşun sorgulanması ve gidilen yerde kültürel bir çatışma yaşanması söz konusudur” (Şirin Öner, 2013, s. 44). “Ahıska Türklerinin de yaşadıkları sürgünle bırakmak zorunda kaldıkları bir “vatan” var. O “vatan” ile – Ahıska toprakları – birlikte bıraktıkları her şeyin yokluğunu hissetmişlerdir. Daha önceden görmedikleri, bilmedikleri bir yere götürülmüşler, alışkanlıklarını bırakmak zorunda kalmışlardır” (Şirin Öner, 2013, s. 44). Ayrıca “vatan”dan koparılıp uzaklaştırılmaları sonucu ona duydukları özlem giderek artmıştır. O yüzden de her ne kadar Ahıska’ya geri dönüş izni söz konusu olmasa da Ahıskalılar, 1956 yılında günümüzde de devam eden vatana dönüş mücadelesini başlatmışlardır.

Sürgünün diğer etkileri arasında köksüzlük ve aşağılanma duygusu yer almaktadır. “Köksüzlük ve aşağılanma duygusu, daha ziyade sürgün sonrasıyla ilişkili bir duygudur. Sürgünle birlikte yaşanan kültürel kopuş, birey veya topluluğu kökünden sarsacak kadar kuvvetli olabilir. Ayrıca aşağılanma da – özellikle kültürel açıdan – sürgün edilenlerin uyum sağlamalarını güçleştirebilir” (Şirin Öner, 2013, s. 45). Fakat görüşme yapılan Ahıska Türklerinin anlatılarından da görüldüğü üzere, “köksüzlük ve aşağılanma duygusu hissedilmiş gibi görünmemektedir. İlk başta duydukları korku haricinde, Özbekler’in kendilerini aşağıladıklarından söz eden olmamıştır. Kökleriyle ilgili de son derece net oldukları söylenebilir” (Şirin Öner, 2013, s. 45). Onlar, Osmanlı Türkü’dür. Görüşmecilerden birinin dile getirdiği gibi “*Aslında Türk bir tanedir. Bence bu Ahıska Türkü kelimesinin bizim milletin üzerine koyulması yanlış. Ahıska Türkü olur mu? Özbek Türkü olur mu? Türk bir tanedir*” (A11).

Son söz olarak, Ahıska Türklerinin sürgün ve yarattığı acıları toplumsal bellek sayesinde kuşaktan kuşağa aktarmış oldukları ve bazı görüşmecilerin de belirttikleri gibi, bu travmanın onların Türk kimliğini korumaları ve güçlendirmelerinde rol oynadığını söylemek mümkündür. Kimliklerinin bir nevi belirleyicisi olarak kabul ettikleri dillerini, gelenek ve göreneklerini koruyarak bugüne gelmişlerdir ve her ne kadar beraber yaşadıkları, etkileşim içinde oldukları grupların kültürel özelliklerini benimsemiş olsalar da etnik kimlik olarak Türklük bilincini yitirmemişlerdir.

Kısaltmalar

A.B.D. Amerika Birleşik Devletleri; **M.Ö.** Milattan Önce; **S.B.** Sovyetler Birliği; **S.S.C.B.** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği; **vd.** ve diğerleri

KAYNAKÇA

- AKSOY, E. (2018). *Benim Adım 1864: Çerkes Hikayeleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ALTIN, H. (2017). "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne Yapılan Çerkes Göçleri (Çerkes Sürgünü)". *Belgi*. II/14: 580-591.
- ATİK, A. - Ş. BİLGİNER ERDOĞAN (2014). "Toplumsal Bellek ve Medya". *Atatürk İletişim Dergisi*. 6: 1-16.
- AVŞAR, B. Z. - Z. TUNÇALP (1994). *Sürgünde 50. Yıl – Ahıska Türkleri*. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları. No: 7.
- AYDEMİR, M. (2018). *Ahıska Türklerin Sürgününün Son Tanıkları*. Sakarya: Orhun Yayınevi.
- AYDINGÜN, A. (2002). "Ahıska (Meskhetian) Turks: Source of Conflict in the Caucasus?". *The International Journal of Human Rights*. 6: 49-64.
- AYDINGÜN, A. - İ. AYDINGÜN (2004). "The Role of Language in The Formation of Turkish National Identity and Turkishness". *Nationalism and Ethnic Politics*. X/3: 415-432
- AYDINGÜN, A. vd. (2006). *Meskethian Turks: An Introduction to their History, Culture and Resettlement Experiences*. (ed. D. A. Ranard). Washington DC: Center for Applied Linguistics.
- AYDINGÜN, A. - İ. AYDINGÜN (2014). *Ahıska Türkleri Ulusötesi Bir Topluluk-Ulusötesi Aileler*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- AYDINGÜN, İ. (2014). "Sürgün, Vatana Dönüş ve Kültürel Canlanma: Kırım Tatarlarında Kültürel Melezlik". *Karadeniz Araştırmaları*. 42: 53-67.
- BAŞARAN İNCE, G. (2010). "Medya ve Toplumsal Hafıza". *Kültür ve İletişim*. XIII/1: 9-29.
- BAUMANN, M. (2010). "Exile". *Diasporas: Concepts, Intersections, Identities*. (ed. Kim Knott-Seán McLoughlin). London&New York: Zed Books: 19-23.
- CORNELL, S. (2005). *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*. London&New York: Routledge Curzon.
- DEVRSHEVA, K. (2019). "Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü". *SUTAD*. 45: 333-352.
- ELLMAN, M. (2002). "Soviet Repression Statistics: Some Comments". *Europe-Asia Studies*. LIV/7: 1151-1172.
- ERKAN, S. (2006). "Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği Dönemlerinde Etnik Sürgünler". *Uluslararası Suçlar ve Tarih*. 1: 155-173.
- GARZA GUERRERO, C. (1974). "Culture Shock: Its Mourning and Vicissitudes of Identity". *Journal of the American Psychoanalytic Association*. II/22: 408-429.
- HACIOĞLU, S. (2014). "Devlet-Toplum İlişkisi Yaklaşımıyla Bulgaristan'dan 1989 Zorunlu Göçü". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*. III/1: 25-36.
- HALBWACHS, M. (1992). *On Collective Memory*. (ed. Lewis A. Coser). USA: The University of Chicago Press.

- HASANOĞLU, İ. (2015). "Sovyetler Birliği'nde 1944 Sürgünleri ve İnsan Kayıpları". *Bizim Ahıska*. 40: 6-10.
- HOWELL, A. W. (1999). "The Poisoning of Nostalgia: Commentary". *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*. I/2: 163-167.
- "Punished Peoples of the Soviet Union: The Continuing Legacy of Stalin's Deportations" (1991). *Human Rights Watch*. New York: Human Rights Watch.
- KESKİN, S. - H. E. GÜRSOY (2017). "Sovyet ve Sovyet Sonrası Dönemde Ahıska Türklerinin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri ve Ayrımcılıklar". *Uluslararası Suçlar ve Tarih*. 18: 13-46.
- KIZILOĞLU, S. (2012). "İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi". *Sosyal Bilimler*. II/1: 35-64.
- KİREÇCİ, M. A. - S. TEZCAN (2015). *Kırım'ın Kısa Tarihi*. (çev. Can E. Çekiç). Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- KOLUKIRIK, S. (2011). "Sürgün, Toplumsal Hafıza ve Kültürel Göç: ABD'deki Ahıska Türkleri Üzerine Bir Araştırma". *Bilig*. 59: 167-190.
- KREINDLER, I. (1986). "The Soviet Deported Nationalities: A Summary and an Update". *Soviet Studies*. XXXVIII/3: 387-405.
- KURT, A. O. (2006). "Yahudilik'te Sürgün Teolojisi: Tanrısal Bir Ceza Olarak Sürgün". *Dini Araştırmalar*. IX/ 25: 61-78.
- LIJTMAER, R. M. (2001), "Splitting and Nostalgia in Recent Immigrants: Psychodynamic Considerations". *Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry*. 29: 427-438.
- NEKRICH, A. M. (1978). *The Punished Peoples: The Deportation and Fate of Soviet Minorities at the End of the Second World War*. New York: W.W. Norton.
- NEYZİ, L. (2014). *Nasıl Hatırlıyoruz? - Türkiye'de Bellek Çalışmaları*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- POLIAN, P. (2004). *Against Their Will: The History and Geography of Forced Migrations in the USSR*. Budapest&New York: Central European University Press.
- PEPLAU, L. A. - D. PERLMAN (1982). "Perspectives on Loneliness". *Loneliness: A Sourcebook Of Current Theory, Research and Therapy*. (ed. L. A. Peplau-D. Perlmán). USA: Wiley-Interscience Publication: 1-18.
- RANARD, D. (2006). *Meskethian Turks: An Introduction to their History, Culture and Resettlement Experiences*. Washington D.C.: Centre for Applied Linguistics.
- RODRIGUEZ, J. - T. FORTIER (2007). *Cultural Memory: Resistance, Faith, and Identity*. USA: The University of Texas Press.
- SAĞIR, A. (2012). *Zorunlu Göçler, Sürgünler ve Yol Hikayeleri: Ulupamir Kırgızları Örneği*. Ankara: Nobel Yayınları.
- SALITAN, L. P. (1992). *Politics and Nationality in Contemporary Soviet-Jewish Emigration, 1968-89*. The USA: Palgrave Macmillan.
- SANFORD, G. (2007). *Katyn and the Soviet Massacre of 1940: Truth, Justice and Memory*. London&New York: Routledge.

- SEFEROV, R. - A. AKIŞ (2008). "Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 24: 393-411.
- SEZGİN, M. N. - K. AĞACAN (2003). *Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu, Ankara Çalışmaları*. Ankara: ASAM.
- SWERDLOW, S. (2006). "Understanding Post-Soviet Ethnic Discrimination and the Effective Use of U.S. Refugee Resettlement: The Case of the Meskhetian Turks of Krasnodar Krai". *California Law Review*. XCIV/6: 1827-1878.
- ŞAHİN, C. (2001). "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme". *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. XXI/2: 57-67.
- ŞİRİN ÖNER, N. A. (2013). "Vatansız Bir Halkın Sürgün Deneyimi: Ahıska Türkleri Örneği". *VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı II* (2-5 Ekim 2013). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi: 35-45.
- TEKELİ, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TURAN, M. (2011). "SSCB'de Toprak Mülkiyeti". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. LXVI/3: 307-332.
- Göç Terimleri Sözlüğü* (IOM) (2009). Uluslararası Göç Hukuku No. 18, İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü.
- ÜREN, M. (2016a). "Çıkar ve Güç Dengesi Kıskaçındaki Ahıska Türkleri Sorunu". *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. II/2: 1-39.
- ÜREN, M. (2016b). *Kimlik, Çıkar ve Jeopolitik Ekseninde Ahıska Türkleri Sorunu*. İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler.
- WERTSCH, J. V. (2002). *Voices of Collective Remembering*. New York: Cambridge University Press.
- WILLIAMS, B. G. (2016). *The Crimean Tatars: From Soviet Genocide to Putin's Conquest*. The USA: Oxford University Press.
- WIMBUSH, S. E. - R. WIXMAN (1975). "The Meskhetian Turks: A New Voice in Soviet Central Asia". *Canadian Slavonic Papers*. XVII/2-3: 320-340.
- YILMAZ, A. (2014). "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri". *Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. IX/2: 1685-1704.
- ZEYREK, Y. (1995). *Dünden Bugüne Ahıska Türklüğü*. Frankfurt: Türk Federasyon Yayınları. No. 2.
- ZEYREK, Y. (2001). *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.

İnternet Kaynakları

- ABBOTT, G. (2014.09.25). "Exile and Banishment". *Encyclopedia Britannica*. Erişim Tarihi: 04.07.2021.
<https://www.britannica.com/topic/exile-law>
- "Exile" (2021). *New World Encyclopedia*. Erişim Tarihi: 19.07.2021.
<https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Exile>

Kaynak Kişiler

- 1) A1 - E, 82, Ahıska
- 2) A2 - E, 81, Ahıska
- 3) A3 - K, 51, Özbekistan
- 4) A4 - E, 77, Ahıska
- 5) A5 - K, 44, Özbekistan
- 6) A6 - E, 81, Ahıska
- 7) A7 - E, 83, Ahıska
- 8) A8 - K, 73, Ahıska
- 9) A9 - E, 73, Ahıska
- 10) A10 - E, 77, Ahıska
- 11) A11 - E, 52, Taşkent

EK: ETİK KURUL KARARI

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ETİK KURULU KARARLARI

TOPLANTI YERİ : M.Ü. Avrupa Araştırmaları Enstitüsü
TOPLANTI TARİHİ : 06 Eylül 2021 (Online bağlantı)
TOPLANTI SAATİ :
TOPLANTI SAYISI : 2021/ 06

KARAR NO: 2021/06-02: Enstitümüz Öğretim Üyelerinden N. Aslı Şirin'in, Etik Kurul onayı başvurusu ile ilgili Raportör Prof. Dr. E. Münevver Cebeci'nin 02 Eylül 2021 tarihli "Göç ve Sonrası: Ahıska Türkleri ile Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göçü ve Uyum Süreçlerinin Karşılaştırılması" başlıklı niteliksel araştırmasından türetilmiş "Toplumsal Bellekte Sürgün: Ahıska Türkleri Örneği" başlıklı makalesi ile ilgili rapor yazısı hakkında görüşüldü.

Etik Kurul Kararı : Enstitümüz Etik Kurulu'nun aşağıdaki görüşü tavsiye niteliğinde olup, enstitümüzle ilgili etik ilkelerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi amacını taşımaktadır.

Etik Kurul İnceleme Konusu: Enstitümüz Avrupa Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üy. N. Aslı Şirin'in "Göç ve Sonrası : Ahıska Türkleri ile Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göçü ve Uyum Süreçlerinin Karşılaştırılması" başlıklı niteliksel araştırmadan türetilmiş "Toplumsal Bellekte Sürgün: Ahıska Türkleri Örneği" başlıklı makalesinin etik olarak uygunluğu,

İnceleme: Araştırmanın konusu "Toplumsal Bellekte Sürgün: Ahıska Türkleri Örneği" olarak ifade edilmiştir. Makalenin yazarı Dr. Öğr. Üy. N. Aslı Şirin'in başvuru formu ve ekleri incelendiğinde şekil yönünden yapılan inceleme ve konu bakımından çalışmasının etik ilkelere uygunluk niteliği taşıdığı kanaatine ulaşılmıştır.

Sonuç : Sonuç olarak bilimsel araştırmaların yayın etiği bakımından, insan katılımına dayalı olanların da araştırma etiği bakımından etik ilkelere uygun olması gerekmektedir. Bu nedenle araştırmanın uygulanmasında katılımcıların hiçbir şekilde zarara uğratılmamaları ve rızalarının olması esastır. Bu şartlar yerine getirildiğinde elde edilen verilerin raporlaştırılmasında araştırma etiği bakımından bir sakınca bulunmamaktadır.

ASLI GİBİDİR

